

TACTICAL ADMISSIONS OF DISCUSSION OF UNIDUAL DISCUSSION OF MINOR SUSPECT AND ITS METHODS

Prodanets Natalia

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: nata_03031992@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the issue of tactical methods of revealing false statements of underage suspects and ways of overcoming them.

The article examines the criteria for detecting false testimony of a juvenile suspect, identifies the reasons for giving false testimony to a juvenile suspect, notes factors that directly affect the receipt of true testimony and the function of tactical techniques for detecting a juvenile testimony of a minor. The expediency of using tactical methods of revealing the false testimony of a minor suspect is substantiated.

A list of tactical techniques for detecting the false testimony of a minor suspect is provided and suggests their use during interrogation. On the basis of the analysis of scientific works, the list of psychological methods of revealing false statements was investigated and supplemented, psychological methods for emotional sphere, motivational and intellectual were singled out.

Keywords: tactical receptions, false testimony, questioning, investigator, juvenile suspect, counteraction, psychological influence.

Вступ. На шляху до розвитку демократичної правової держави, майбутнє України залежить від підростаючого покоління, яке можна вважати стратегічним резервом подальших реформ. Однак, останнім часом спостерігається емоційна напруга між уразливою категорією осіб, яка переростає у кримінальні правопорушення. Стрімко зростаючі вимоги сучасного суспільства штовхають дітей та молодь на необдумані вчинки.

Зважаючи на те, що Глава 38 КПК України [1], яка регулює кримінальне провадження щодо неповнолітніх, зазнала незначних змін, якість розслідування таких видів правопорушень залишається низькою. Це пояснюється досить складним та особливо напруженим процесом отримання від неповнолітніх осіб криміналістично-важливої інформації відносно вчинення кримінального правопорушення. В силу свого віку, неповнолітній підозрюваний не завжди розуміє сутність досудового розслідування, а тим більше – процес слідчих (розшукових) дій. В даному випадку, на слідчого покладатиметься особлива місія – врахувати вікові особливості неповнолітнього підозрюваного: що він розуміє? що знає про себе? як оцінює ситуацію? і т.д. Тому проблема достовірності показань неповнолітнього підозрюваного є дуже гострою.

Результати дослідження. Окремі питання виявлення неправдивих показань досліджували: О.М. Цільмак [2], О.М. Процюк [3], В.В. Лавренюк [4], А.Р. Ратінов [5] та ін. Однак, залишається не вирішеним питання тактичних прийомів виявлення неправдивих показань неповнолітніх підозрюваних та способи їх подолання.

Відповідно, **метою статті** є дослідження та обґрунтування тактичних прийомів виявлення неправдивих показань неповнолітніх підозрюваних, а також визначення способів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Застосовуючи тактику виявлення неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного, слідчий повинен володіти: знаннями психології, так як прийоми спрямовані на психіку неповнолітнього; розвиненою логікою, для аналізу показань; знаннями педагогіки, так як слідчий має справу з неповнолітнім та ін.

Відповідно, необхідно звернути увагу на розробку тактичних прийомів виявлення неправдивих показань неповнолітніх підозрюваних та способи їх подолання. Вважаємо, що *застосування слідчими тактичних прийомів у процесі досудового розслідування надасть змогу:* встановити контакт довіри між слідчим та неповнолітнім підозрюваним; викрити факти надання неправдивих показань неповнолітнім підозрюваним; застосувати доцільні способи їх подолання; уникнути психологічного травмування неповнолітнього підозрюваного; швидко та ефективно розкрити кримінальне правопорушення.

Тактичні прийоми виявлення неправдивих показань неповнолітніх підозрюваних – це найбільш раціональні способи впливу слідчого з метою отримання криміналістично-важливої інформації. Застосування тактичних прийомів ґрунтуються на логічності, законності та доцільності.

Основними критеріями виявлення неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного є:

- рівень інтелектуального розвитку дитини, який надасть можливість слідчому дійти висновку про її здатність вигадувати обставини подій;
- рівень поінформованості неповнолітнього підозрюваного про обставини події злочину (наприклад, у випадку незнання окремих деталей, які він повинен був знати);
- лексичний запас неповнолітнього, який вкаже слідчому на підготовку щодо дачі показань;

- емоційний стан неповнолітнього підозрюваного;
- схематичність дачі показань, у випадку задалегідь спланованої розповіді;
- характер відтворення подій (у випадку, коли неповнолітній не припускає аби в його показаннях були неузгодження або неточності);
- стиль викладу інформації, що супроводжується нетиповими реакціями (частота дихання, пітливість та ін.).

Однак, незважаючи на вищезазначені критерії, для слідчого важливо вчасно і правильно виявити причини і обставини, що передували злочинним діям неповнолітнього підозрюваного. *Виявлення неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного залежить від:*

- А) ситуації склалась на даний момент – конфліктна (прихована або скрита) чи безконфліктна;
- Б) того, чи особа вже допитувалась раніше (якщо допитувалась раніше, то необхідно врахувати час, обстановку, контакти спілкування) або показання були отримані вперше;
- В) того, чи легко неповнолітній підозрюваний піддається психологічному впливові;
- Г) імовірності наміру змінити свої показання (у тому випадку, коли особа має намір говорити правду і намагається змінити показання);
- Д) того, чи раніше неповнолітній вже притягувався до відповідальності.

Складність виявлення неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного, на відміну від неповнолітнього свідка, посилюється і тим, що з ними важче встановити психологічний контакт, який супроводжується пригніченістю, обуренням, агресією. Неповнолітній підозрюваний, на відміну від дорослого, часто не в повному обсязі розуміє, у якому злочині він підозрюється та яке значення і наслідки мають його показання.

Причинами дачі неправдивих показань неповнолітніми підозрюваними можуть бути:

- побоювання відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення;
- психологічний стан (наприклад, розгубленість в силу обставин та подій, що призвів до формування несвідомої дачі неправдивих показань);
- вплив з боку інших зацікавлених осіб (наприклад, осіб, які спонукали неповнолітнього до вчинення злочину);
- несприятлива обстановка (з об'єктивних причин або створена слідчим особисто);
- бажання уникнути кримінальної відповідальності;
- складні умови життя та виховання;
- ставлення неповнолітнього до вчинення ним діяння (наприклад, неповнолітній підозрюваний не шкодує про вчинок);
- нерозуміння того, у здійсненні якого злочину він підозрюється.

Чинниками, які безпосередньо впливають на отримання правдивих показань є:

- специфічний суб'єкт злочину – тобто особа, яка дає показання являється неповнолітньою;
- обмежений час допиту неповнолітнього (ст. 226 КПК України);
- участь під час дачі показань неповнолітнього законного представника (ст. 488 КПК України);
- можливий розлад психічного стану неповнолітнього або відставання в розвитку;
- імовірний високий рівень розумових здібностей.

Враховуючи процесуальне становище неповнолітнього підозрюваного, *тактичні прийоми виявлення неправдивих показань можуть бути спрямовані:* по-перше, на встановлення повної (або часткової) істини; по-друге, на встановлення обмови або самообмови; по третє, на встановлення фактів що мають відношення до іншого кримінального правопорушення.

Основними функціями тактичних прийомів виявлення неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного є:

- *комунікативна функція* – тактичні прийоми направлені на спілкування слідчого з неповнолітнім підозрюваним через встановлення психологічного контакту;
- *управлінська (регулятивна) функція* – спрямована на досягнення поставленої мети - встановлення істини через можливість слідчого впливати на ситуацію в процесі спілкування з неповнолітнім підозрюваним;
- *прогностична функція* – застосування тактичних прийомів надають можливість припустити імовірну реакцію на ті чи інші запитання та спланувати подальший хід подій;
- *пізнавальна функція* – спрямована на пізнання та виявлення правдивої інформації;
- *діагностична функція* – направлена на діагностику очікуваного кінцевого результату;
- *аналітична функція* – тактичні прийоми дають можливість з'ясувати причини дачі неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного;
- *координативна функція* – спрямована на координацію та контроль дій з боку слідчого.

Отже, розглянемо детальніше тактичні прийоми виявлення неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного.

На підготовчому етапі, так як неповнолітня особа лише підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (ще не визнана судом в якості обвинуваченого), до проведення допиту, слідчий припускає можливість дачі неправдивих показань, припускає причини та визначає способи їх подолання. Для того аби уникнути чи подолати дачу неправдивих показань неповнолітнім підозрюваним, слідчий:

- 1) ознайомлюється та вивчає раніше отриману інформацію про кримінальне правопорушення за участю неповнолітнього підозрюваного;
- 2) вивчає та аналізує інформацію про особистість злочинця – неповнолітнього підозрюваного, умови проживання, виховання, життєві пріоритети, цінності, слабкі та сильні сторони характеру (наприклад, слідчий враховує хобі чи захоплення неповнолітнього, як інструмент для зацікавлення);
- 3) формує психологічну картину образу неповнолітнього підозрюваного, враховуючи емоційний стан, мотивацію вчинення злочину, розумові здібності (наприклад, слідчий визначає, до якого типу співрозмовників належить неповнолітній підозрюваний);
- 4) визначає імовірність приналежності неповнолітнього підозрюваного до певного типу співрозмовників (боягуз, балакучий, допитливий, тощо);
- 5) складає чіткий план допиту неповнолітнього підозрюваного;
- 6) планує власний стиль поведінки, який найбільше привабить співрозмовника;
- 7) визначає перелік основних та контрольних питань (конкретні та легко сприймаючі), а також їх послідовність таким чином, аби неповнолітній не мав можливості дати неправдиві свідчення;
- 8) формує порядок пред'явлення доказів для підтвердження;
- 9) вирішує питання про те, хто буде залучений в якості законного представника (виключаючи можливість роздратування неповнолітнього щодо присутності під час дачі показань одного із батьків або іншої особи);
- 10) вживає заходи для усунення причин та умов, які можуть негативно вплинути на результат показань неповнолітнього підозрюваного (слідчий особливу увагу приділяє тим моментам, які його можуть дратувати - занадто темна або яскрава кімната для допиту неповнолітнього, розташування стола та незручний стілець, тощо);
- 11) встановлює імовірні причини можливості дачі неправдивих показань неповнолітнім підозрюваним та обирає способи їх подолання;
- 12) визначає прийоми впливу на: емоційну, мотиваційну та розумову сферу;
- 13) планує способи вирішення конфліктної ситуації та варіанти можливості подолання дачі неправдивих показань.

Важливо врахувати: чи вперше проводиться допит неповнолітнього по даній справі; чи не стояв на обліку у психіатричній лікарні неповнолітній; чи раніше не притягувався до кримінальної відповідальності (якщо так, то в якості кого), тощо. Слід пам'ятати, перед слідчим стоїть важливе завдання – спонукати неповнолітнього підозрюваного до правдивих показань, а такі деталі як розсадка учасників допиту має вагоме значення. Для того, аби допитувана особа не чинила опір під час дачі показань, необхідно ретельно підібрати місце за столом таким чином, аби неповнолітній не сидів навпроти слідчого. Адже такий психологічний прийом безпосередньо впливає на свідомість особи, обмежуючи її.

Перед початком допиту, для того, щоб уникнути (або виявити та подолати) дачу неправдивих показань неповнолітнього підозрюваного, слідчий: самоналаштовується на допит за участю неповнолітнього підозрюваного (заспокоїтися, зняти напруженість, бути впевненим, доброзичливим); переконується у відсутності чинників або причин, які могли б спонукати до виникнення конфліктної ситуації або імовірності дачі неправдивих показань.

Безпосередньо, *під час допиту*, ввійшовши в кімнату, де будуть даватись показання, слідчий встановлює психологічний контакт з неповнолітнім підозрюваним.

У випадку, коли слідчий розуміє про те, що неповнолітній підозрюваний налаштований давати неправдиві показання, доречними є застосування таких прийомів психологічного впливу як: *використання особистих якостей неповнолітнього*, коли слідчий враховує психологічні особливості особи, притаманні лише йому; *використання першого враження особистого спостереження слідчого* про налаштування неповнолітнього підозрюваного, коли слідчий фіксує мімічні або емоційні прояви вважаємо, що зазначений прийом виконує орієнтуючу функцію); *використання факту несподіванки*, коли слідчий розпочинає допит з відомих для неповнолітнього фактів, що могло бути несподівано для допитуваного; *використання відволікаючого фактору*, коли слідчий перед початком допиту говорить про події, які не стосуються події кримінального правопорушення; *використання можливості довільного викладу інформації*, коли слідчий врівноважено слухає розповідь особи та аналізує обмови і повторення.

Ю.В. Рудницька [6] зазначає, що до тактичних прийомів виявлення неправдивих показань можна віднести: деталізація показань; демонстрування слідчим своєї поінформованості про обставини вчиненого злочину; психологічний вплив на позитивні якості допитуваного; допущення легенди; відвернення уваги; постановка уточнюючих, контрольних запитань; демонстрація намірів і можливостей слідства зі збирання, дослідження й використання доказової бази [6].

На нашу думку, необхідно доповнити психологічні прийоми, а саме у процесі виявлення неправдивих показань, слідчий застосовує:

1) *прийоми впливу на емоційну сферу, а саме:*

- використання стану емоційного напруження, який ґрунтується на тому, що слідчий повідомляє неповнолітньому підозрюваному про таку подію чи факти, які б викликали дискомфорт або психічну напруженість;

- різке спростування неправдивих свідчень, коли слідчим пред'являються контрдокази або заперечення хибних показань;

- застосування комбінованого допиту, коли слідчий різко змінює темп (уповільнено та прискорено) та характер постановки (уточнюючі та контрольні) запитань;

- вираження уважності до неповнолітнього підозрюваного, яке полягає у киванні на відповіді, підбадьорливому вимовлянні;

- переключення на факти, які могли б зацікавити неповнолітнього;

- вираження доброзичливості та розуміння;

2) *на мотиваційну сферу:*

- використання доказової бази, коли у слідчого в наявності декілька доказів, які направлені на спростування неправдивих показань;

- використання обіцянок, які слідчому під силу виконати;

3) *на розумову (інтелектуальну) сферу:*

- використання штучно створених умов, які спонукають або надихають на дачу правдивих показань;

- застосування психологічної маніпуляції;

- наголошення на моральних позиціях та поглядах;

Також, на нашу думку, слід погодитися з С.В. Белан та Т.О. Луценко [7], які виділяють наступні прийоми впливу як: асоціація за суміжністю - демонстрування місця події або його фотографії асоціює спогади про власні дії, ознаки, переживання допитуваного; контрастність - демонстрування протилежних за якостями предметів, об'єктів, ведеться бесіда про контрастні властивості предметів, явищ, подій (здоров'я – хвороба тощо); перифраза - повторення своїми (іншими) словами проблемної, неправдивої, спірної інформації про подію злочину; демонстрація «незаповненості» - акцентування, підкреслювання розірваних зв'язків у показаннях, білих плям у версії, відсутності фактів, відомостей про осіб тощо; інерція - створення настрою максимальної захопленості з бесіди на сторонні теми, а потім – різке запитання стосовно справи [7].

Висновки. Таким чином, на основі аналізу наукових праць, нами визначені тактичні прийоми виявлення неправдивих показань неповнолітніх підозрюваних та способи їх подолання. Вважаємо, що **тактичні прийоми виявлення неправдивих показань неповнолітніх підозрюваних** – це найбільш раціональні способи впливу слідчого з метою отримання криміналістично-важливої інформації. Застосування запропонованих психологічних прийомів на мотиваційну, емоційну та інтелектуальну сферу повинно ґрунтуватися на логічності, законності та доцільності. Це надасть змогу: встановити контакт довіри між слідчим та неповнолітнім підозрюваним; викрити факти надання неправдивих показань неповнолітнім підозрюваним; застосувати доцільні способи їх подолання; уникнути психологічного травмування неповнолітнього підозрюваного; швидко та ефективно розкрити кримінальне правопорушення.

References:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : vid 13.04.2012 r., № 4651–VI. VVR Ukrainy. 2013. № 9-13. P. 88. (In Ukrainian)
2. Tsilmak O.M. (2011) Klasyfikatsiia definitsii sposobiv brekhni. Sotsialna psykholohiia. Kyiv, 2011. № 2. P.119-122. (In Ukrainian)
3. Protsiuk O.M. (2015) Taktychni pryimy pod chas provedennia dopytu nepovnolitnikh, pidozriuvanykh u konfliktanii sytuatsii. Mytna sprava. № 1 (97), 2015. Ch.2 Knyha 1. P. 88-94. (In Ukrainian)
4. Lavreniuk V.V. (2009) Taktychni pryimy dopytu obvynuvachenykh u konfliktanii sytuatsii pry rozsliduvanni kradizhok, vchynenykh orhanizovanoiu zlochynnoiu hrupoiu V.V. Lavreniuk Aktualni problemy

derzhavy i prava: zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 47 / Redkol.: S.V. Kivalov (holova red.) ta in.;vidp. Yu.M. Oborotov. Odesa: Yurydychna literatura, 2009. 360 p. (In Ukrainian)

5. Ratynov A. R. (1982) Lohyko-psykhohycheskaia struktura lzhy y oshybky v svydetelskykh pokazanyiakh A. R. Ratynov, N. Y. Havrylova . Voprosy borby s prestupnostiu. M.: Yuryd. lyt., 1982. Выр. 37. P. 44-57. (In Russian)

6. Rudnytska Yu.V. Taktyka dopytu nepovnolitnykh pidozriuvanykh, yaki vchynyly kradizhky. Yu.V. Rudnytska. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, 2014. Seriiia «Pravo». Vypusk 29. Ch.2. Tom 1. P.100-102. (In Ukrainian)

7. Bielan S.V., Lutsenko T.O. (2009) Psykhohichni pryiony podolannia protydyi slidstvu pry provedenni okremykh slidchykh dii. S.V. Bielan, T.O. Lutsenko. Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykhohyii. 2009. Vyp.6 P.11- 20. (In Ukrainian)

Тактические приемы выявления ложных показаний несовершеннолетнего подозреваемого и способы их преодаления

Проданец Наталия Николаевна, e-mail: nata_03031992@ukr.net
Одесский государственный университет внутренних дел, Украина

Аннотация. В статье исследуются критерии выявления ложных показаний несовершеннолетнего подозреваемого, выделяет причины даче ложных показаний несовершеннолетними подозреваемыми, отмечает факторы, которые непосредственно влияют на получение правдивых показаний и функции тактических приемов выявления ложных показаний несовершеннолетнего подозреваемого. Обоснована целесообразность применения тактических приемов выявления ложных показаний несовершеннолетнего подозреваемого.

Предоставляется перечень тактических приемов выявления ложных показаний несовершеннолетнего подозреваемого и предлагает их применения во время допроса. На основе анализа научных работ исследованы и дополнен перечень психологических приемов выявления ложных показаний, выделены психологические приемы на эмоциональную сферу, мотивационную и интеллектуальную.

Ключевые слова: тактические приемы, ложные показания, допрос, следовательно, несовершеннолетний подозреваемый, противодействие, психологическое воздействие.